

درس ۷: مطالعه و کاوش در گذشته‌های دور

فعالیت ۱ ..... صفحه ۶۲

به پنج گروه تقسیم شوید و هر گروه با استفاده از مجموعه قصه‌های شاهنامه، یکی از داستان‌های زیر را خلاصه و گزارش آن را در کلاس بخوانید و بگویید هر یک از این داستان‌ها، متعلق به کدامیک از دوره‌های نمودار بالا است. ۱- داستان جمشید، ۲- داستان ضحاک ماردوش؛ ۳- داستان کاوه آهنگر؛ ۴- داستان سیاوش؛ ۵- داستان رستم و سهراب

داستان کاوه آهنگر:

ضحاک پادشاه تازی انسانی ناپاک بود. او برای این که دو ماری که بر شانه اش روییده بودند را سیر نگهدارد، هر روز مغز دو انسان را به آنها می داد. او شبی در خواب دید که پسر جوانی با گرز بر سر او می کوبد. یک پیشگو به او گفت این پسر فریدون نام دارد. ضحاک هرچه به دنبال فریدون گشت او را پیدا نکرد. بنابراین به راه حلی فکر کرد. راه حلش این بود که گواهی ای بنویسد و همه بزرگان آن را امضا کنند. براساس این گواهی ضحاک به جز نیکی کاری نکرده است و حرفی جز به راستی نزنده است. همه بزرگان به ناچار این گواهی را امضا کردند. اما ناگهان صدای داد و فریاد کسی از بیرون به گوش رسید. وی کاوه آهنگر نام داشت که درفش کاویانی او در تاریخ مشهور است.

ضحاک دستور داد کسی که داد و فریاد می کرد را به داخل بیاورند. وقتی آن مرد به داخل کاخ آمد، دو دستش را بر سرش کوبید و فریاد زد: "منم کاوه که عدالت می خواهم. اگر تو عادلی به فرزند من رحم کن. من ۱۸ پسر داشتم که تنها یکی از آنها باقی مانده است. مغز آخرین پسر من هم قرار است غذای ماران تو شود. من یک آهنگر بی آزارم. جوانی من به پایان رسیده و اگر این پسر را بکشی فرزندی هم برایم باقی نمی ماند. اگر تو پادشاه هفت کشوری چرا رنج و سختیش را ما باید بکشیم. ای پادشاه ستم هم اندازه ای دارد. چرا ماران دوش تو باید از مغز سر فرزند من غذا داده شوند؟"

ضحاک که تا به حال چنین حرف هایی نشنیده بود تعجب کرد و دستور داد فرزند کاوه را به او بازگردانند. بعد از کاوه خواست که گواهی را امضا کند. کاوه نوشته را خواند و بدون این که بترسد فریاد زد: "همه تان دارید به سوی جهنم می روید که به گفته های ضحاک گوش می دهید. من این گواهی را امضا نمی کنم". بعد در حالی که از خشم می لرزید با فرزندش از کاخ بیرون رفت.

وقتی او رفت بزرگان به ضحاک گفتند: "چرا مقابل کاوه سرخ شدی و اجازه دادی پیمان را پاره کند و از فرمان تو سرپیچی کند؟" ضحاک گفت: "وقتی او به داخل آمد و دستانش را بر سرش زد من شگفت زده شدم. حالا نمی دانم از این بیعد چه پیش می آید که راز جهان را نمی دانم".

وقتی کاوه از کاخ بیرون رفت، شروع به فریاد زدن کرد و دنیا را به عدالت فرا خواند. بعد چرمی را که آهنگران می پوشند بر سر نیزه کرد و با همان نیزه خروشان رفت و فریاد زد: "چه کسی می آید که فریدون را پیدا کنیم و به او بگوییم که پادشاه ما شیطان است". به اندازه یک سپاه آدم دور او جمع شد. خود کاوه فهمید که که فریدون کجاست. رفتند و فریدون را پیدا کردند. فریدون وقتی چرم را بالای نیزه دید آن را به فال نیک گرفت و آن را با جواهر و طلا و دیبای روم آراست به طوری که رنگ های سرخ و زرد و بنفش گرفت و آن را "درفش کاویانی" نامید. از آن بیعد هم هر کسی که تاج پادشاهی را بر سر می گذاشت، به آن چرم بی بهای آهنگری جواهرات جدیدی اضافه می کرد. به این ترتیب درفش کاویان مثل خورشیدی در شب های تیره می درخشید و همه از آن امید می گرفتند.

به هرحال فریدون چون وضع را به این گونه دید فهمید که کار ضحاک تمام است و با سپاهش برای جنگ با ضحاک به سرزمین تازیان رفت. فریدون کاوه آهنگر را فرمانده سپاه کرد و درفش کاویانی افراشته شد تا سپاه فریدون ضحاک را شکست دادند و او را مجازات سختی کردند.

داستان سیاوش:

سیاوش از ازدواج زنی از سلاله گرسیوز با کیکاووس زاده شد. از آنجا که دربار، جایی مناسب برای پرورش سیاوش نبود؛ کیکاووس، سیاوش را به رستم سپرد تا وی را پرورد و بیاموزد. رستم، در زابلستان، سیاوش را آیین سپاهراندن و کشورداری آموخت و برخی از شایسته ترین ویژگی های خود را به وی منتقل ساخت. چون سیاوش از زابلستان به کاخ پدر بازآمد، کاووس وی را نواخت و به شادی آمدن فرزند جشنی برپا کرد. سیاوش خوش چهره چنان که همه از زیبایی وی هم چون یوسف، حیرانند- از سویی دیگر، روحیات اخلاقی نیک از جمله پاکدامنی و شرم نیز از ویژگی های بارز وی است.

سودابه دختر شاه هاماوران و همسر کیکاووس، پس از بازگشت سیاوش و دیدن او شیفته سیاوش شد. چنان که در نهان، پیکی به سوی سیاوش فرستاد و او را به شبستان شاهی فراخواند اما سیاوش نپذیرفت. روزی دیگر، سودابه نزد کیکاووس رفت و از وی دستوری خواست

که سیاوش را به شبستان بفرستند تا وی از میان دختران همسری برای خود برگزیند. سیاوش نیز به ناچار و برای اطاعت از دستور پدر به شبستان رفت. در بار سوم؛ سودابه، سیاوش را به نزد خویش فراخواند و خود را به وی عرضه کرد اما سیاوش برآشفته و به تلخی از آنجا برخاست. سودابه نیز کاووس را باخبر کرد و سیاوش را متهم ساخت.

کاووس پس از شنیدن حرف‌های سودابه، در این اندیشه بود که سیاوش را به کیفر گناه بکشد اما برای آزمایش، نخست جامه و دست سودابه را بویید و در آن بوی مُشک و گلاب و شراب یافت و در دست‌وبر سیاوش، بویی به مشامش نرسید. پس دانست که سودابه به ناراستی سخن گفته است و پسرش سیاوش بی‌گناه است:

هنگامیکه کیکاووس به ناراستی سخنان سودابه پی برد، خواست که وی را بکشد اما از ترس کین خواهی شاه‌هاماوران و مشورت موبدان، آتشی برپا کرد تا به این روش، گناهکار را از بی‌گناه جدا سازد.

سیاوش شخصیتی است که اهل سازش است و یکسره از خشونت دوری می‌کند. با اینکه کاووس می‌داند که سودابه گناهکار است اما با این حال بر رأی موبدان و انتخاب خود سیاوش، گذشتن از آتش را برای آزمون راستی می‌پذیرد اما سودابه از آزمون سرمی‌پیچد.

سیاوش پس از دلداری دادن پدر، کفن‌پوشان با اسبش به میانه آتش رفته و تندرست از آن سوی بیرون می‌آید.

پس چون بی‌گناهی سیاوش بر شاه آشکار شد، شاه خواست که سودابه را بکشد اما سیاوش میانجیگری کرد و از این کار جلوگیری کرد و خواهان بخشش او از سوی شاه شد و کی‌کاووس نیز سودابه را بخشید و از گناه او چشم پوشید.

فعالیت ۲ ..... صفحه ۶۴

به پنج گروه تقسیم شوید و با راهنمایی دبیر خود، هر گروه درباره زندگی‌نامه، آثار و خدمات علمی برجسته باستان‌شناسان زیر اطلاعاتی را در قالب پاورپوینت گردآوری و به کلاس ارائه نمایید. ۱- عزت‌الله نگهبان ۲- عیسی بهنام ۳- علی سامی ۴- یوسف مجید زاده ۵- صادق ملک شه‌میرزادی.

۱- عزت‌الله نگهبان

در سال ۱۳۰۰ خورشیدی در اهواز به دنیا آمد. تحصیلات خود را در دبستان جمشید جم و دبیرستان فیروز بهرام و مدرسه فنی آلمانی در تهران به پایان برد.

او در سال ۱۳۲۸ در رشته باستان‌شناسی از دانشگاه تهران فارغ‌التحصیل شد. در سال ۱۳۲۹، وارد مؤسسه شرق‌شناسی دانشگاه شیکاگو شد و در مدت چهارسال مدرک فوق لیسانس این دانشکده را از آن خود کرد. طی این سال‌ها با راهنمایی رونالد مک‌کان به بررسی سیر سفال خودی‌رنگ در منطقه خوزستان پرداخت و اطلاعات بسیاری در این زمینه جمع‌آوری کرد که حاصل آن را در نهایت در رساله خود تدوین کرد.

مهم‌ترین سهم وی در پیشبرد باستان‌شناسی ایران، ایجاد کارگاه دایمی در دشت قزوین برای فعالیت‌های باستان‌شناختی دانشگاه تهران و تربیت دانشجو در این کارگاه است. او با پشتکار فراوان و روحیه خستگی‌ناپذیر، موفق به کسب مجوز و بودجه لازم برای تعمیر کاروانسرای مخروطی محمدآباد خره شد. این مکان منحصر به فرد به کانونی برای پژوهش‌های مستمر و درازمدت باستان‌شناختی دانشگاه تهران تبدیل شد که در آن دانشجویان با شرکت در انواع فعالیت‌های میدانی برای پیشبرد اهداف باستان‌شناسی در ایران تربیت می‌شدند.

دکتر نگهبان، یکی از سرسخت‌ترین مدافعان منظم‌کردن فعالیت‌های مربوط به باستان‌شناسی بوده‌است. بسیاری او را دشمن بزرگ قاچاقچیان و دلالان عتیقه در ایران می‌دانند. نگهبان در پنجمین کنگره بین‌المللی باستان‌شناسی و هنر ایران در سال ۱۳۴۷، مقاله‌ای ارائه داد و در آن ماده‌ای پیشنهاد کرد که بر اساس آن خرید و فروش اشیای باستانی به صورت غیرمجاز و از طریق قاچاق ممنوع اعلام شود و کنگره را ملزم به صدور قانونی در این زمینه کرد. وی با ارائه این مقاله، نقش اساسی در تصویب قطعنامه محکوم‌کردن قاچاق و فروش اشیای عتیقه داشت.

عزت‌الله نگهبان، بیشترین میزان طلا را در حفاری‌های باستان‌شناسی ایران بدست آورده‌است و کاوش‌های وی در قالب مقاله، گزارش و کتاب، همواره مورد توجه باستان‌شناسان بوده‌است.

فعالیت‌های باستان‌شناسی دکتر نگهبان باعث شده‌است تا به وی لقب پدر باستان‌شناسی ایران داده شود.

عزت‌الله نگهبان در تاریخ ۱۶ بهمن ۱۳۸۷ پس از مدتها بیماری در آمریکا درگذشت.

۲- عیسی بهنام

عیسی بهنام (۱۲۸۵ تهران - ۹ آذر ۱۳۶۳ تهران) از بنیانگذاران رشته باستان‌شناسی دانشگاه تهران، از پایه‌گذاران موزه مردم‌شناسی تهران و از چهره‌های جهانی در باستان‌شناسی و هنر ایران بود.

«وی تحصیلات ابتدایی را در مدرسه آلیانس و تحصیلات متوسطه را در دبیرستان‌های تهران به پایان رسانید و دیپلم خود را در رشته ادبی به پایان رساند.» در سال ۱۳۰۸ ش، در نخستین گروه دانشجویان رشته باستان‌شناسی به فرانسه اعزام شد و در مدت هشت سال اقامت خود در فرانسه، دوره تحصیلی مدرسه لوور را در باستان‌شناسی پیش از تاریخ به پایان برد و به اخذ درجه لیسانس از دانشکده ادبیات در همین رشته و درجه دیپلم از مؤسسه هنر و باستان‌شناسی توفیق یافت. در سال ۱۳۱۶ ش، وزارت فرهنگ او را برای افتتاح موزه ایران باستان به ایران فراخواند و بدین جهت بهنام نتوانست رساله دکتری خود را به پایان رساند.

او در ۱۳۱۸ ش، به همراه علی سامی، مأمور کاوش در تخت جمشید شد، و از همین سال تا ۱۳۲۵ ش، موزه‌دار ایران باستان بود. در ۱۳۱۹ ش، به خدمت وزارت فرهنگ در آمد و به جای اریخ اشمیت، ریاست هیئت علمی و گروه پژوهشی تخت جمشید را بر عهده گرفت. در ۱۳۲۰ ش، به تدریس در دانشگاه تهران پرداخت و رشته باستان‌شناسی را پایه گذاری کرد. وی چندی نیز منشی‌گری و مترجمی سفارت افغانستان در تهران را بر عهده داشت. «او افزون بر استادی دانشگاه، در شورای موزه های ایران، پُرکار و در کنگره مردم شناسی در پاریس سخنگو بود. همچنین او نماینده ایران برای بردن اشیاء وابسته به نمایشگاه هفت هزار سال هنر ایران در پاریس بود. از دیگر کارکردهای دلسوزانه او، میتوان از نمایندگی ایران برای برپایی نمایشگاه نقاشی در مسکو و لنینگراد و پایه گذاری موزه مردم شناسی در ایران نام برد.» در سال ۱۳۳۳ ش، با اخذ درجه معادل دکتری از شورای دانشگاه تهران، به دانشجویی دانشکده ادبیات و پس از آن به استادی ارتقا یافت. وی ۲۳ سال در دانشگاه تدریس کرد، «عیسا بهنام چندین روز پس از مرگ همسرش، در روز آدینه ۹ آذر ماه سال ۱۳۶۳ خورشیدی درگذشت.

۳- علی سامی

علی سامی (زاده ۱۲۸۹ ش در شیراز - مرگ ۲۲ مرداد ۱۳۶۸) نویسنده، محقق و استاد دانشگاه، باستان‌شناس و رئیس مؤسسه باستان‌شناسی تخت جمشید بود. مرمت آرامگاه کورش بزرگ در سال ۱۳۵۰ ش به سرپرستی وی انجام شد. وی فرزند آقابزرگ از شاعران و نقاشان کازرونی است.

علی سامی پس از تحصیل ابتدایی و متوسطه در سال ۱۳۰۸ ش به استخدام آموزش و پرورش درآمد و به عنوان دبیر تاریخ و جغرافیا در مدارس شیراز مشغول تدریس شد و پس از آن به مدیری مدرسه و تصدی دانشسرای مقدماتی ارتقا یافت.

پس از آن در رشته ادبیات و باستان‌شناسی و تاریخ مشغول تحقیق شد و در این رشته از دانشگاه آزاد آسیایی درجه دکتری افتخاری دریافت کرد، سپس وارد وزارت فرهنگ شد و از سال ۱۳۱۵ نیز به تعمیرات ابنیه تاریخی شیراز پرداخت.

در همین زمان، آرامگاه حافظ ساخته شد و موزه پارس و آرامگاه خواجه کرمانی و مسجد جامع عتیق مرمت شدند. سپس به ریاست بنگاه علمی و حفاری تخت جمشید و بعد به سمت ریاست اداره باستان‌شناسی فارس منصوب شد.

از اشیای کشف‌شده توسط علی سامی، تعدادی در موزه ملی ایران نگهداری می‌شود که از آن جمله است: سر شاهزاده هخامنشی از سنگ لاجورد و بشقاب سنگی به خط آرامی.

وی بیش از سی جلد کتاب نوشت که مهم‌ترین آنها عبارت‌اند از:

- آثار تاریخی جلگه مرو دشت
- پارس در عهد باستان
- پاسارگاد یا قدیمی‌ترین پایتخت کشور شاهنشاهی ایران (۱۳۳۰)، این کتاب بعدها در سال ۱۳۷۵ تحت نام پاسارگاد، پایتخت و آرامگاه کورش هخامنشی «ذوالقرنین» از سوی بنیاد فارس‌شناسی به چاپ رسیده که در این کتاب یافته‌های باستان‌شناسی درباره پاسارگاد را شرح داده‌است.
- تمدن هخامنشی (۳ جلد)
- تمدن ساسانی (۲ جلد)
- شیراز شهر جاویدان
- نقش ایران در فرهنگ اسلامی
- مقام دانش در ایران باستان
- روزها و یادها

۴- یوسف مجید زاده

یوسف مجیدزاده (زاده ۱۳۱۵ در تبریز) باستان‌شناس ایرانی است

او تحصیلات ابتدائی و متوسطه را در زادگاهش به اتمام رساند. در دانشگاه تهران در رشته باستان‌شناسی تحصیل کرد و پس از کسب مدرک لیسانس با رتبه اول در سال ۱۳۴۱ در سال ۱۳۴۴ با استفاده از بورس شاگرد اول‌ها به شیکاگو رفت و پایه فوق لیسانس و سپس دکترا را با رساله «باستان‌شناسی و گرایش پیش از تاریخ و تمدن بین‌النهرین» تا سال ۱۳۵۵ گذراند. او در همان سال به ایران برگشت و با عنوان استادیار در گروه باستان‌شناسی و تاریخ هنر دانشگاه تهران مشغول تدریس شد و در سال ۱۳۵۶ به درجه دانشیاری رسید. او پس از پیروزی انقلاب اسلامی به مدت سه سال به سمت مدیریت گروه «باستان‌شناسی و تاریخ هنر» و عضو شورای انتخابات و ترفیعات دانشکده ادبیات دانشگاه تهران منصوب شد. دکتر مجید زاده در سال ۱۳۶۷ خورشیدی بازنشسته شد. او از سال ۱۳۶۶ عضو شورای علمی «مجله باستان‌شناسی و تاریخ» مرکز نشر دانشگاهی است.

یوسف مجیدزاده پس از بازنشستگی در پاریس زندگی می‌کرد و با دعوت مسئولین سازمانهای مختلف از جمله سازمان میراث فرهنگی در اوایل دهه ۱۳۸۰ به ایران بازگشت تا ریاست عملیات حفاری و کاوشگری بسیار پیچیده منطقه باستانی تمدن جیرفت را به دست گیرد. او معتقد است که جیرفت «حلقه گم شده» تاریخ بشریت محسوب می‌شود.

۵- صادق ملک شه میرزادی

صادق ملک شه میرزادی در سال ۱۳۲۲ شمسی در شه میرزاد بدنی آمد یکی از باستان‌شناسان و کاوشگران به نام است که در کاوش‌های تپه سیلک نقش مهمی را ایفا کرد و مدیریت آن را برعهده داشت.

صادق ملک شه میرزادی تحصیلات خود را تا مقطع لیسانس در رشته باستان‌شناسی در تهران به انجام رساند. وی با عزیمت به آمریکا موفق به اخذ فوق لیسانس در گرایش باستان‌شناسی پیش از تاریخ ایران و بین‌النهرین از موسسه شرق‌شناسی شیکاگو شد و دکترای انسان‌شناسی خود را نیز با گرایش پیش از تاریخ از دانشگاه پنسیلوانیا دریافت کرد وی علاوه بر شرکت و سرپرستی کاوش‌های میدانی از جمله تپه سیلک، تالیفات متعددی نیز عرضه کرده‌است.

در مدت سی سال خدمت آموزشی در گروه باستان‌شناسی دانشگاه تهران، تدریس دروس کاوش در محل، طبقه‌بندی سفال و اشیاء، طراحی فنی و نقشه‌برداری و عکاسی، بررسی آثار باستانی، سمینار و ترتیب نمایشگاه، تهیه گزارش مشروح، باستان‌شناسی و هنر مصر باستان، آشنایی با باستان‌شناسی، مبانی باستان‌شناسی فرهنگی، باستان‌شناسی پیش از تاریخ بین‌النهرین، باستان‌شناسی پیش از تاریخ ایران، باستان‌شناسی آسیای غربی و مصر (این واحد درسی را در دانشگاه‌های خارج از کشور ارائه کردند)، باستان و فرهنگ ایران باستان (این عنوان درسی را در دانشگاه هلسینکی ارائه کردند).

فعالیت ۳ - صفحه ۶۵

نمودار صفحه ۶۲ را با نمودار صفحه ۶۵ مقایسه و تفاوت‌های آنها را بیان کنید.

پیشادیان	کیانیان	اشکانیان	ساسانیان
دوران پیش از تاریخ (از حدود ۱ میلیون تا ۵ هزار سال پیش)	دوران تاریخی (از ۵ هزار سال پیش تا کنون)		
	دوران پیش آریایی (۳۰۰۰ ق.م. تا حدود ۷۰۰ ق.م.)	دوران حکومت آریاییان (۷۰۰ ق.م. تا ۶۵۱ ق.م.)	
	ایلام	ماد	هخامنشیان

نمودار صفحه ۶۲ در کل فقط ۴ دوره برای ایران باستان قائل بود. ولی نمودار صفحه ۶۵، دوران تاریخی و پیش از تاریخ را بیان می‌کند و تقسیم‌بندی دوران تاریخی به دو گروه حکومت آریاییان و پیش آریایی نشان می‌دهد که هر یک به گروه‌هایی تقسیم شده‌اند. هرچه از دوره ساسانی به دوران پیش از تاریخ نزدیک شومی اطلاعات تاریخی کمتر می‌شود. در قرن‌های گذشته که باستان‌شناسی صورت نمی‌گرفت، دوران اولیه تاریخ ایران تا دوره اشکانیان مبهم بود و به اسم‌های پیشدادی و کیانی شناخته می‌شد و بیشتر به صورت اسطوره بیان می‌شد؛ ولی با یافته‌های باستان‌شناسی، سلسله‌های ماد و هخامنشی جای پیشدادیان و کیانیان را گرفتند و تاریخ از حالت افسانه و اسطوره خارج شد.

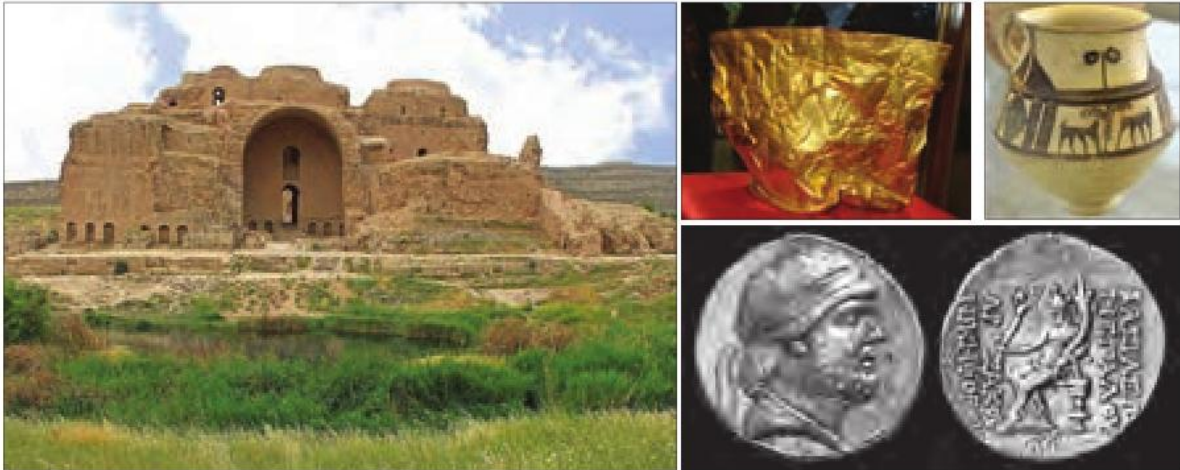

فعالیت ۴ - صفحه ۶۶

الف) به نظر شما چرا آثار و اشیای متعلق به دوران پیش از تاریخ، نقشی کلیدی در شناخت این دوره دارند؟ در دوران پیش از تاریخ به دلیل عدم اختراع خط، اطلاعات مستند و جامعی موجود نمی‌باشد به همین دلیل آثار و اشیاء متعلق به آن دوران تنها مستندات و مدارک شناخت دوران پیش از تاریخ می‌باشند.

ب) به تصویر آثار و بناهای زیر به دقت نگاه کنید و با راهنمایی دبیر خود بگویید این آثار و بناها، حاوی چه اطلاعاتی درباره گذشته هستند؟

بقایای کاخ اردشیر ساسانی - فیروزآباد - استان فارس

نمونه‌ای از آثار سفالی و فلزی دوران باستان

اطلاعاتی در مورد وضعیت فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و خلاقیت‌های انسان در دوره باستان، نحوه زندگی اجتماعی، جایگاه شخص شاه، دانش، فنون، مهارت‌ها و... هستند

پ) اشیا و ابزارهای باستانی چه اطلاعاتی درباره سازندگان و استفاده‌کنندگان این آثار در اختیار محققان قرار می‌دهند؟ اطلاعاتی در رابطه با علوم و فنون گذشته برای ساخت وسایل و نشان دهنده آداب و رسوم و اعتقادات با توجه به نقاشی‌های روی ظرف و نوع نیاز متداول آن دوره می‌باشد.

فعالیت ۵ - صفحه ۶۷

با توجه به روابطی که میان ایران با یونان و روم در دوران باستان وجود داشته است، استدلال کنید که چرا یک مورخ و محقق نباید تمام نوشته‌های مورخان یونانی و رومی درباره ایران را بی‌چون و چرا بپذیرد؟

زیرا همواره بین امپراتوری‌های یونان و روم با ایران رقابت‌های سیاسی و نظامی و اقتصادی وجود داشت و گاهی این رقابت‌ها منجر به جنگ می‌شد. مورخان یونانی و رومی همواره تحت تأثیر این رقابت‌ها و جنگ‌ها نوشته‌های یک‌جانبه‌ای به جای گذارده‌اند که اصل بی‌طرفی و صداقت در آن رعایت نمی‌شد. از این رو نمی‌توان تمامی نوشته‌های آنان در مورد ایران را بی‌چون و چرا پذیرفت.

فعالیت ۶ - صفحه ۶۹

به پنج گروه تقسیم شوید و با راهنمایی دبیر خود، هر گروه پنج منبع دست دوم یکی از دوران‌های زیر را شناسایی و در چند سطر معرفی نمایید:

الف) دوران پیش از تاریخ ایران؛ ایران از آغاز اسلام (رومن گیرشمن)- تاریخ ایران باستان یا تاریخ مفصل ایران قدیم- تاریخ تمدن و فرهنگ ایران

ب) دوران ایلام و ماد؛ تاریخ ایران باستان (دیاکونف)- تاریخ ایران باستان تا پایان سده ۱۸ (پیگولوسکایا و چند تن دیگر)- تاریخ ایران باستان (پیرنیا)- تاریخ ایران باستان- (دکتر عبدالحسین زرین کوب) تاریخ ایلام (پیرآمیه)

پ) دوران هخامنشیان؛ تاریخ سیاسی هخامنشیان (داندامایف)- ایران باستان (بروسیوس)- داریوش و ایران (هینتس)- تاریخ شاهنشاهی هخامنشی (دکتر خنجی)

ت) دوران اشکانیان؛ تاریخ ایران (دکتر خنجی)- تاریخ ایران از زمان باستان تا امروز (گرانوسکی)- تاریخ ایران از عهد باستان تا قرن ۱۸ (پیگولوسکایا)- تاریخ اشکانیان (میخایل میخائیلوویچ)- تاریخ اجتماعی ایران (مرتضی راوندی)

ث) دوران ساسانیان؛ شاهنشاهی ساسانی (دریابی)- تاریخ ساسانیان (زریاب)- تاریخ ده هزار ساله ایران (رضایی)

پرسش‌های نمونه صفحه ۶۹

- ۱- ایرانیان تا دویست سال پیش چه درکی از تاریخ دوره باستان خود داشتند؟
اطلاعات ایرانیان محدود به ترجمه خدای‌نامه‌های دوره ساسانی و داستان‌های شاهنامه بود و از سلسله‌های ایلام، ماد و هخامنشیان اطلاع نداشتند. به طور کلی اطلاعات ایرانیان در مورد تاریخ باستان بسیار گسترده نبود.
- عموم مورخان تا ۲۰۰ سال پیش، در میان سلسله‌های حکومتی ایران باستان، تنها از تاریخ ساسانیان اطلاع و شناخت نسبتاً خوبی داشتند و سلسله و شاهان اشکانی را تا حدودی می‌شناختند، اما چندان شناختی از سلسله‌های ایلام، ماد و هخامنشیان نداشتند و پادشاهان بزرگی چون کوروش و داریوش هخامنشی را به درستی نمی‌شناختند.
- ۲- چه عواملی شناخت تاریخی نسبت به ایران باستان را در دو قرن اخیر متحول کرده است؟ کاوش‌های باستان‌شناسی توسط باستان‌شناسان خارجی و ایرانی، خواندن سنگ‌نوشته‌های گوناگون در مناطق باستانی، کشف و خواندن لوح‌های گلی
- ۳- سه مورد از نتایج و دستاوردهای کاوش‌ها و تحقیقات جدید را درباره تاریخ ایران در عصر باستان توضیح دهید. شناسایی سلسله‌های ماد و هخامنشی و قبل آن، آگاهی از تمدن نسبتاً پیشرفته در فلات ایران، تشخیص تاریخ واقعی از تاریخ افسانه‌ای و تقسیم بندی جدید تاریخ ایران پس از یافته‌های باستان‌شناسی
- ۴- پنج مورد از منابع غیرنوشتاری تاریخ ایران در دوران پیش از اسلام را نام ببرید. این دسته از منابع، شامل تمامی آثار مادی و دست ساخته‌هایی می‌شود که از ایرانیان باستان به جای مانده است. ابزارها، ظروف، اشیاء و بقایای بناهای مختلف مانند کاخ‌ها، آتشکده‌ها، پل‌ها، آب‌بندها، کاروانسراها و...
- ۵- وضعیت تاریخ نگاری ایرانیان در دوران باستان را بررسی و تحلیل کنید. اگرچه ایرانیان در عصر باستان همچون یونانیان و رومیان در نوشتن کتاب‌های تاریخی موفق نبودند، اما شواهد و قرائن زیادی وجود دارد که ثبت و ضبط وقایع و حوادث مهم، مورد توجه بوده است و دبیران مخصوصی به کار اشتغال داشته‌اند. بنابراین، در ایران باستان، هر چند وضعیت تاریخ‌نگاری مانند یونان و روم مطلوب نبوده و مورخان بزرگی پا به عرصه گذاشته‌اند، اما به گفته هرودت، ایرانیان از شعور و آگاهی تاریخی بالایی برخوردار بوده‌اند. شاید یکی از دلایل ضعف تاریخ نگاری در آن دوره این باشد که سنت شفاهی، بسیار مقبول‌تر و پسندیده‌تر از سنت کتابت بوده است.

درس ۸: سپیده دم تمدن ایرانی

فعالیت ۱ صفحه ۷۲

- نقشه محوطه‌های باستانی در صفحه ۷۱ را با نقشه کنونی پراکندگی روستاها و شهرها در ایران مقایسه کنید و بگویید:
الف) چه نسبتی میان پراکندگی محوطه‌های باستانی، با پراکندگی روستاها و شهرها در زمان حال وجود دارد؟
محوطه‌های باستانی ایران بیشتر در مناطق کوهپایه‌ای و یا جلگه‌ای و به میزان کمتری در مناطق پست قرار دارد. به این دلیل که امکان دسترسی به آب و کار کشاورزی و دامپروری وجود داشت. همچنین بعضی از مکان‌های باستانی ایران نزدیک به مراکز تمدنی بین‌النهرین قرار دارد. اما امروزه به دلیل فناوری آبرسانی در بسیاری از نقاط ایران، امکان زندگی وجود دارد و منحصر به جای خاصی نیست.
- ب) عوامل جغرافیایی و به ویژه آب و هوا، چه نقشی در پراکندگی محوطه‌های باستانی داشته است؟
از مؤثرترین عوامل شکل‌گیری محوطه‌های باستانی در نقاط مختلف بوده است. عواملی چون دریاها و راهای ارتباطی دریاها و کوهستان‌ها و رودها، بیشتر سکونت‌گاه‌ها را به سمت خود جذب کرده است و عوامل آب و هوایی به ویژه آب و هوای کوهستانی و سواحل نقش بسیار بالایی داشتند.

فعالیت ۳ ----- صفحه ۷۳

به تصاویر ظروف سفالی زیر و نیز تصاویر دیگری از ظروف سفالی دوره پیش از تاریخ که دبیر محترم به شما نشان می‌دهد به دقت توجه کنید و بگویید:

ظرف سفالی، ۳۰۰۰ ق.م - تپه گیان نهاوند

کاسه سفالی، ۴۰۰۰ ق.م - تپه حصار دامغان

الف) چه نوع تصاویری بر روی ظروف سفالی نقاشی شده است؟ **تصاویر حیوانات و گیاهان**
 ب) این تصاویر از چه جهاتی به باستان‌شناسان در تحلیل زندگی مردمان پیش از تاریخ کمک می‌کند؟ (دو مورد ذکر کنید) **نوع ابزارآلات و نیازهای زمان و استفاده از آنها - شرایط اجتماعی و اقتصادی یک دوره - نگرش مردم آن منطقه و سطح فرهنگ و هنر**

فعالیت ۴ ----- صفحه ۷۵

الف) با راهنمایی دبیر خود، تحقیق کنید که چرا شهر سوخته به این نام معروف شده است. به دلیل آتش‌سوزی که در دو دوره بین سال‌های ۳۲۰۰ تا ۲۷۵۰ قبل از میلاد در این شهر روی داده و آثار باقیمانده از آن هنوز دیده می‌شود به شهر سوخته معروف شد.
 ب) مشهورترین کشفیات باستان‌شناسی این شهر چه بوده است؟ **نظام مرتب و منظم آب‌رسانی و تخلیه‌ی فاضلاب، دانش پزشکی (چشم مصنوعی، جراحی مغز و...)**، وجود کارگاه‌های صنعتی ساخت سفال و جواهرات، صنعت پیشرفته پارچه بافی
 پ) تصویر زیر کدام بخش از بخش‌های پنجگانه شهر سوخته را نشان می‌دهد؟ **بخش گورستان‌ها**

فعالیت ۵ - صفحه ۷۷

شهرهای قلمرو ایلام را با توجه به نقشه زیر فهرست نمایید. شهرهای واقع در جلگه خوزستان، استان‌های فارس و بوشهر، قسمت‌هایی از استان‌های کرمان- لرستان- کرمانشاه تا کردستان.

پرسش‌های نمونه - صفحه ۷۹

۱- موقعیت جغرافیایی فلات ایران از چه جهاتی بر وضعیت تاریخ و تمدن در ایران تأثیرگذار بوده است؟ فلات ایران بین شرق و غرب جهان باستان، تمدن ایران را به صورت پل ارتباطی میان شرق و غرب درآورد که موجب برقراری ارتباط تجاری، سیاسی و نظامی و فرهنگی میان سرزمین‌های دور و نزدیک می‌شد. سرزمین ایران کانون مبادلات فرهنگی، هنری و اقتصادی بین ملل شده بود. از سوی دیگر موقعیت جغرافیایی ایران باعث هجوم اقوام مختلف و حمله‌های نظامی به ایران می‌شد که بر جنبه‌های گوناگون زندگی سیاسی، اجتماعی، فکری و... تأثیر زیادی می‌گذاشت.

۲- مهمترین دستاوردهای ساکنان فلات ایران در دوران پیش از تاریخ در زمینه‌های سفالگری و فلزکاری چه بوده است؟ ساخت انواع ظروف و ابزارهای سفالی و ابزارهای مسی به ویژه زیورآلات، ساخت اشیا و ابزارهای مفرغی (ترکیب مس و قلع) و ظروف سنگ صابونی، فنون ذوب و قالب گیری فلزات

۳- چرا نواحی غربی و جنوب غربی فلات ایران زودتر از دیگر نواحی، وارد دوره تاریخی شدند؟ نزدیکی با تمدن‌های بین‌النهرین و استفاده از دستاوردهای آنها و دسترسی به منابع آبی در کوهپایه‌های زاگرس از جمله رود کارون گروهی از مردم به کشاورزی و دامپروری روی آوردند و به تدریج سکونتگاه‌ها و روستاهایی پدید آمد.

۴- چگونه تأسیس حکومت ایلام را توضیح دهید. تاخت و تازها و لشکرکشی‌های پیاپی فرمانروایان سومری و اکدی به سرزمین ایلام حاکمان کوچک و مستقل را به این نتیجه رساند که باید متحد شوند. پس از اتحاد آنها، حکومت پادشاهی ایلام تأسیس شد.

۵- وضعیت دین و اعتقادات ایلامیان را شرح دهید.

ایلامیان به خدایان متعددی اعتقاد داشتند و از آنان برای پیشرفت در کار خود کمک می‌خواستند. به عقیده ایلامیان خدایان دارای نیرویی ماوراء طبیعی بودند که آنان را بر انجام هر کاری قادر و توانا می‌ساخت.

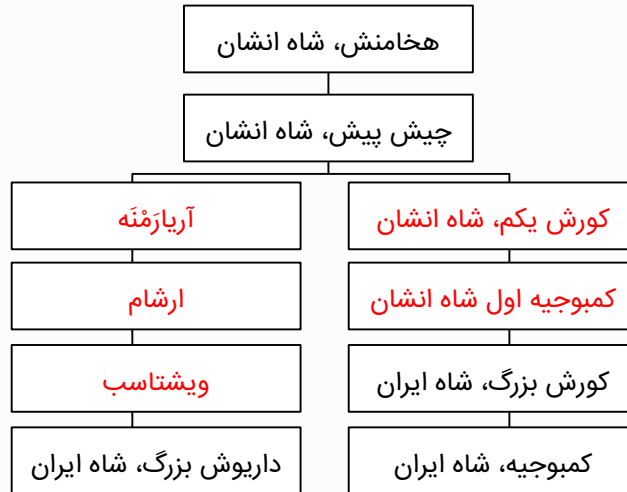
آنها الهه‌های مادر را مادر خدایان می‌دانستند و برای آنها احترام زیادی قائل بودند و برای ستایش آنها معابد زیادی ساخته بودند. محبوب‌ترین خدایان ایلامی، اینشوشیناک (خدای شهر شوش) بود. معبد چغازنبیل ستایشگاه این خدا محسوب می‌شد.

درس ۹: ورود آریایی‌ها تا پایان هخامنشیان

فعالیت ۱ - صفحه ۸۳

الف) مآخذ متن‌های شماره ۱ و ۲، جزو منابع دست اول تاریخ ایران باستان است یا منابع دست دوم؟ چرا؟
دست اول- چون دقیقاً در همان زمان و به دستور خود کورش و داریوش نوشته شده است.
ب) با توجه به متن‌های صفحه قبل، شجره‌نامه کورش و داریوش هخامنشی را کامل کنید.

فعالیت ۲ - صفحه ۸۴

متن‌های زیر را بخوانید و احساس و درک خود را از شخصیت و اندیشه آشوربانیپال و کورش بزرگ در چند سطر بنویسید.
رفتار آشوربانیپال با غارت و ویرانی همراه بوده و بسیاری از مردم ایلام را به اسارت درآورد؛ همچنین به عقاید مذهبی مردم اهمیتی نداد و به طور کلی رفتاری غیر انسانی و غیراخلاقی نشان داد. در صورتی که رفتار کورش هخامنشی بسیار انسانی و صلح‌جویانه همراه با احترام به عقاید مردم بود. او برخلاف آشوربانیپال کسی را به اسارت نگرفت و به علاوه برده‌داری را هم برانداخت و دستور آزادی مردم را صادر کرد.

فعالیت ۳ - صفحه ۸۷

با توجه به مطالبی که در درس ۶ راجع به دولت - شهرهای یونانی خواندید، درباره علل و عوامل جنگ‌های یونان و ایران در دوره هخامنشیان با هم گفت‌وگو کنید.

رقابت و تسلط بر شهرهای آسیای صغیر که بین ایران و یونان واقع شده بود و دخالت یونانی‌ها در این نواحی که زیر نفوذ دولت هخامنشی قرار داشت، موجب شروع جنگ‌هایی بین ایران و یونان شده بود. پس از ناکامی ایران در جنگ با یونان، شاهان هخامنشی در جنگ‌های داخلی بین دولت-شهرهای یونانی، سیاست حمایت از اسپارت را برگزیدند که این درگیری‌های داخلی موجب ضعف کلی یونانی‌ها شد.

فعالیت ۴ - صفحه ۸۸

الف- منظور نویسنده از اصطلاح اسلحه طلایی چیست؟ سکه‌های طلا که داریوش هخامنشی به عنوان یه حربه سیاسی در جنگ‌های داخلی یونان به کار برد.

ب- به نظر شما چرا با وجود حمایت حکومت هخامنشی از اسپارت در جنگ‌های پلوپونزی، ایرانیان نمی‌خواستند این جنگ‌ها غالب و مغلوبی داشته باشد؟ زیرا نمی‌خواستند جنگ پایان یابد، از این رو خواهان به درازا کشاندن جنگ بودند تا حریفان به طور کامل ضعیف شوند و دولت هخامنشی بتواند تسلط خود بر شهرهای یونانی نشین آسیای صغیر را حفظ کند و مانع دخالت یونانی‌ها در آنجا شود.

فعالیت ۵ ----- صفحه ۸۸

با استفاده از جدول شاهان هخامنشی که دبیر محترم در اختیار شما قرار می‌دهد، نمودار خط زمان دوران هخامنشی را ترسیم نمایید.

ردیف	نام شاه	دوران حکومت
۱	کوروش بزرگ	حدود ۵۵۹ تا ۵۲۹ پیش از میلاد
۲	کمبوجیه دوم	۵۳۰ تا ۵۲۲ پیش از میلاد
۴	داریوش بزرگ	۵۲۲ تا ۴۸۶ پیش از میلاد
۵	خشایارشا	۴۸۵ تا ۴۶۵ پیش از میلاد
۶	اردشیر یکم	۴۶۵ تا ۴۲۴ پیش از میلاد
۹	داریوش دوم	۴۲۳ تا ۴۰۴ پیش از میلاد
۱۰	اردشیر دوم	۴۰۴ تا ۳۵۸ پیش از میلاد
۱۱	اردشیر سوم	۳۵۸ تا ۳۳۸ پیش از میلاد
۱۳	داریوش سوم	۳۳۶ تا ۳۳۰ پیش از میلاد

پرسش‌های نمونه ----- صفحه ۸۹

۱- چه عاملی زمینه ساز اتحاد قبایل پراکندهٔ مادی و تأسیس حکومت مادی شد؟

حملات پی در پی آشوری‌ها به غرب ایران و غارتگری‌های آنان، زمینه اتحاد قبایل پراکندهٔ ماد را فراهم کرد و آنها دهیوک را به پادشاهی برگزیدند و او هگمتانه را پایتخت خود قرار داد.

۲- اهمیت فتح بابل برای حکومت تازه تأسیس هخامنشی را شرح دهید. بابل یکی از بزرگترین شهرهای آن روزگار به شمار می‌رفت و مردمان و اقوامی با خاستگاه اجتماعی و فرهنگی گوناگون در آنجا زندگی می‌کردند. این شهر از نظر داشتن بناها و پرستگاه‌های باشکوه، مراکز اقتصادی ثروتمند، نهادهای سیاسی و اداری متعدد و در اختیار داشتن راه‌های ارتباطی با سرزمین‌های دور و نزدیک، اهمیت فراوان داشت و تسلط بر آن برای هر فرمانروایی بسیار مهم و مطلوب بود.

۳- چرا مورخان و پژوهشگران، اهمیت فوق العاده ای برای نقش و عملکرد داریوش بزرگ در تاریخ ایران، قائل هستند؟ زیرا اقدامات اساسی در زمینهٔ تشکیلات نوین اداری، نظامی، تأسیس نظام اجتماعی و اقتصادی کارآمد انجام داد و شیوه‌ای از کشورداری بنیان نهاد که هم در دورهٔ هخامنشیان و هم تا قرن بعد ادامه یافت. او زمینهٔ رونق اقتصادی و تمدنی ایران را فراهم کرد.

۴- به نظر شما، ایران در دوران حکومت هخامنشیان، به لحاظ قدرت سیاسی- نظامی چه جایگاهی در جهان آن روز داشت؟ از آنجا که ایران بین اروپا و آسیا واقع شده بود، می‌توانست در انتقال دستاوردهای تمدنی اقوام این مناطق تأثیر زیادی داشته باشد. همچنین بسیاری از حکومت‌های محلی کوچک را در یک امپراتوری بزرگ ادغام کرد و یک امپراتوری جهانی ساخت و بسیاری از فنون سیاست و آیین کشورداری نوین را از خود بر جای گذاشت.

۵- با مرور متن درس، منابع دست اول و دست دوم تاریخ ایران باستان را که در این درس به آنها اشاره شده است، فهرست کنید.

منابع دست اول: سالنامه‌های شاهان آشوری، منشور کوروش، سنگ نوشته بیستون، سنگ نوشته آشوربانیپال، آرامگاه کوروش، تخت جمشید، آرامگاه داریوش سوم

منابع دست دوم: تاریخ مردم ایران قبل از اسلام (دکتر عبدالحسین زرین کوب)